

ДНІПРОПЕТРОВСЬКІ КОЛІЗІЇ РОМАНУ «СОБОР» ОЛЕСЯ ГОНЧАРА НА ТЛІ ДЕГУМАНІЗАЦІЇ

У статті висвітлено драматичну подію історії українського письменства 60-х рр. ХХ ст., пов'язану з романом «Собор» О. Гончара, що опинився в епіцентрі не тільки літературного, а й суспільного життя. Прозайк, дотримуючись принципів аристотелівського мімезису, застосовуючи властиві його ідіостилю можливості поетичного реалізму, сягаючи життєвої достовірності, у своєму творі розкрив болючі проблеми людського й національного буття, що переживало травму дегуманізації. В основу свого метанаратива з невибагливими сюжетними лініями автор поклав інтермедіальну інтригу Свято-Троїцького собору, перекодованого з архітектурної «мови» на художньо-словесну, поставленого в епіцентрі роману, тому довкола культової споруди, трансформованої в метафору духовності, розгортається композиційна напруга і групуються персонажі, наділені рисами добротворців і злоторців. Роман «Собор» має не тільки суто текстувальне значення, а й позатекстувальне, тому він інспірував спалах полемік, що, на жаль, не стали конфліктом інтерпретацій, бо в їхній перебіг утрутилася партноменклатура, яка вдалася до підміни понять із метою дискредитувати твір і наresити репресувати його. Однак її змагання з романом «Собор» виявилися марними в історичній перспективі.

Ключові слова: собор, образ храму, духовність, дегуманізація, інтермедіальний знак, полеміка.

Роман «Собор» О. Гончара наскрізь пройнятий життєвими проблемами й атмосферою Дніпра (колишній Дніпропетровськ) і Дніпропетровщини, на відміну від попереднього твору «Людина і зброя», в якому лише частково висвітлено семантику цього міста. Центральний образ нового метанаратива, що не тільки дає йому назву, а й виконує визначальну структуротвірну функцію, безпосередньо спричинений козацькою бароковою церквою в Новомосковську (Самарь, або Новоселиця – центр Самарської паланки), макет якої з оситняга (кураги) зробив Яків Погребняк із харківського селища Нові Водолаги, побачивши її вві сні, а потім на замовлення козацької старшини – кошового І. Чепіги й самарського полковника А. Головатого – спорудив її з дерева, без жодного цвяха (використовували дубові тиглі), щоб «не кошунствувати» (1772–1781 рр.). Ідеться про Троїцький собор, відреставрований у 1887–1888 рр. (О. Пахучий). З добудованою дзвіницею він отримав назву Свято-Троїцького. Відтоді унікальна споруда не знала жодного ремонту, пережила драматичну долю: радянська влада в 1930-ті рр. мала намір її знищити, але тільки спрофанувала сакральний

© Ю. Ковалів, 2018

храм, перетворивши на утилітарний склад, довівши до аварійного стану, а в 1960-ті рр., коли фахівці Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту забили на сполох, знову, перейнявшись властивими їй геростратівськими інтенціями, намагалася на місці Свято-Троїцького собору побудувати утилітарно-розважальний заклад для «робітничого класу».

О. Гончар постійно відчував живий нерв життя, його больові пороги, тому не міг не зреагувати на тривожну ситуацію з культовою спорудою, типовою для тогочасної України, заповненої деструктивними атеїстичними віяннями. Потребу збереження національних цінностей і природи в Україні він акцентував на V з'їзді СПУ (1984). Тому не випадково образ храму став центральним у його романі, сприймався за опорну метафору духовності, засвідчував новий рівень проблемності письменства і суспільства періоду так званої «хрущовської відлиги», коли почали розуміти, що «є речі, без яких душа озлидніла б» (П. Мисник). Покладаючи інтермедіальний архітектурний знак в основу твору, письменник спирався на творчий досвід В. Гюго («Собор паризької Богоматері»), Стендаля («Пармська оселя»), І. Андрича («Міст на Дрині»), Я. Івашкевича («Нотр-Дам де ля Гранд») та ін. белетристів, твори яких зав'язані гострим конфліктом онтологізації сакральних архітектурних споруд. Однак О. Гончар виходив на іншу семантику – семантику катастрофічної втрати гуманістичних цінностей, історичної пам'яті, духовних основ людського буття, що були, за словами Є. Гуцала, «не якісь там дрібні периферійні явища» [11, с. 168]. Гр. Тютюнник у листі до О. Гончара від 16 лютого 1968 р. досить точно констатував своєчасність появи роману: «...народ, від якого забрано й приховано історію його духу, як приховують від дитини, хто її батьки і куди вони поділися, – народ цей звик, „безмолвствует“ – і раптом „Собор!“»

Дотримуючись притаманних власному ідіостилю ознак поетичного реалізму, О. Гончар звернувся до творчого переосмисленого досвіду романістики на ідейно-тематичному, композиційному, характеротвірному, тропайчному рівнях, тому запропонував традиційний наратив без несподіваних сюжетних ходів та неочікуваних інтриг, із небагатьма подіями та невеликою кількістю персонажів. Головна увага епічного письма з простою фабулою зосереджена на висвітленні колізій внутрішнього світу героїв. О. Гончар свій естетичний задум «реалізує як поет, хоч і пише прозою», надає перевагу авторським оцінкам, мова розповідача непомітно переходить у мову героїв через застосування прийомів

«внутрішнього монологу» та «потоків свідомості» [1, с. 39]. Галерея персонажів подана за принципом протистояння добротворців і злотворців, як у фольклорі і в дидактичній прозі, хоч автор уник повчальницького жесту. Брати Баглаї – скептичний студент Микола та неординарний заводобудівник Іван, старий сталевар Ізот Лобода, колгоспниця Єлька та ін. протистоять радянській партноменклатурі, уособлений в образі Володьки Лободи, отруєного «наркотиком властолюбства, героїном кар’єризму», невдоволеного, як йому здавалося, вільнолюбними сучасниками, що не відповідало комуністичним догматам: «Вічні питання їм подавай... Їм би собор... Хлібом їх не годуй, тільки дай їм тієї козаччини!» Він ініціював зруйнування собору та побудову на його місці шашличної з декоративним Мамаєм, викликавши протест робітників-зачіплянців, про «блага» яких просторікував. На протигагу йому інші персонажі набувають облагородженого трактування, започаткованого трилогією «Прапорноносці», «почувають себе богами, бо здійснюють покладену на них історичну місію» [8, с. 31]. Крім етноментальної й історичної проблематики, у романі порушено питання екології (прокатник Прапирний зганяє білосніжних голубів подалі від кіптяви та андрогідів; урочище Скарбне), етики (Володька Лобода здає свого батька Ізота в «Будинок ветеранів»), радянської кріпаччини, репрезентованої колгоспом, якої прагне позбутися Єлька, сумнівом у міфах прогресу, що висловлює інтелектуал Микола Баглаї. У романі зі вставними новелами про Миколу II, махновців і Яворницького спресовано історичний простір, починаючи від XVII ст., захоплюючи трагічний початок XX ст. із війнами та революціями, радянські часи з політичною демагогією й тотальною індустріалізацією.

Роман «Собор» має не так гостру внутрішню інтригу, як зовнішню, засвідчену неоднозначною рецепцією епічного твору, що має складну історію від часу визнання й захоплення ним до офіційної заборони. Написаний у 1963–1967 рр., уперше опублікований на сторінках січневого числа журналу «Вітчизна» (1968), він з’явився відразу в серії «Романи й повісті» (березневий випуск), що виходила у видавництві «Дніпро». Як згадує В. Коваль, «„Собор“ тоді читали всі – і навіть ті, хто майже ніколи нічого не читав, і ті, хто не знав української мови, хто давно забув її й тепер нагадував собі по гостро критикованому роману» [4, с. 13]. Сучасникам здавалося, що 1968 р. почався з цього твору, який, на їхнє сподівання, «не одному поверне приспану мужність» [5]. Маргарита Малиновська однією з перших відгукнулася на публікацію позитивною рецензією [6]. Читач тогочасного Радянського Союзу дізнався про «Собор» завдяки аргументованій статті «В робітничому селищі над Дніпром» Л. Новиченка та С. Шаховського, надрукованої в «Літературній газеті». Літературознавці розглядали «гостродраматичний і полемічний» роман як межове явище в історії національного письменства, як «підсумок сучасної української романістики і як роман-розвідник», висвітлили його визначальну ідею: «Суперечка про дбайливе ставлення до краси, ми-

стецтва, природи, про повагу до історичного минулого, про красиве і корисне, що розкрито в романі, – це суперечка з бездуховністю, черствістю, з автоматизмом спрощеного мислення, з усіляким автоматичним браконьєрством» [7]. Така виважена оцінка спростовувала вердикт на сторінках газети «Известия» (13.06.1968 р.) М. Федя, якому здавалося, що слабкості «нудного» роману виводять його до... «посередності». Поки що полеміка з приводу «гостросучасного, багатопощинного» роману, в якому поставало «життя без ретуші», «правда без оздоб» (П. Ребро), точилася на теренах літератури. Після вдумливої рецензії Д. Гринька на сторінках газети «Сільські вісті», у котрій наголошувалося, що – за романним трактуванням – «народ не цурається духовних набутоків минулого, бо через них він входить у майбуття» [2], відразу з’явилася відповідь «аспіранток» О. Приймак, Г. Гуменюк, які не поділяли думок письменника, мовляв, подія з романом – «окремий випадок», що не дає підстави для узагальнення («Сільські вісті», 30.04.1968 р.). Майже на кожен позитивну публікацію миттєво з’являлася різко негативна. Коли В. П’янов назвав роман «собором важливих, філософських, соціальних і морально-етичних питань» [9], відразу «Робітничая газета», де було надруковано рецензію відомого критика, в огляді преси силкувалася довести діаметрально протилежну думку. Опоненти роману помітили, що роман, ніби дотримуючись меж безживного, але ще досить стійкого «соцреалізму», поривався поза ці межі, що спостеріг Г. Сивокінь, відкидаючи «припущення» упередженої критики, яка, навіть помітивши в «Соборі» стильову течію, «що прагне якраз високої й особливої філософічності», вважала, орієнтуючись на московські зразки, що ця течія не спроможна сягнути рівня «широко читабельних» російських авторів [10].

Рецептивна інтрига швидко перейшла в позатекстуальний простір, часто супроводжувалася накладанням матриць, невластивих сутності роману; у конфлікт інтерпретацій, що потребує зіставлення, а не протиставлення поглядів, тож пошук на їхньому перетині семантичної осі, яка вела б до пошукової істини, втратив сенс. Дедалі гучніше лунав офіційний голос, далекий від розуміння літератури як художнього явища. До критики долучалися партфункціонери, які не могли стояти осторонь від дразливого твору, що ставив під сумнів політику партії на теренах культури, надто української, яка свідомо руйнувалася в умовах цинічної боротьби з так званим «буржуазним націоналізмом». Наприклад, після появи позитивного відгуку І. Сірака на шпальтах газети «Радянська Волинь» (19.02.1968 р.) секретар Волинського обкому партії О. Швидак негайно провів у Луцькому міському Будинку культури партійні збори, на яких перепало і критику, і прозаїку.

Особливого драматичного загострення полеміка про роман «Собор», радше довкола нього, набула на Дніпропетровщині, яка визначила художній топос роману. Тільки-но в місцевій газеті «Прапор юності» з’явилася стаття «В небі роману» В. Власенка та С. Бурлакова, відразу на історико-філологічному факультеті

університету, де вони викладали, відбулися партійні збори, на яких виступив секретар парткому літературознавець Ф. Білецький із засудженням роману «як твору ідейно хибного», наполягав на визнанні «неправильної концепції письменника в оцінці історичних явищ», яку, мовляв, поділяли рецензенти. Його виступ був опублікований у багатотиражці «За передову науку» (17.06.1968 р.). Цій публікації надавалося неабияке значення (дарма що не центральна газета), адже вона засвідчила пильність охоронців комуністичного режиму. Тому В. Власенко мусив самопринижуватися, виправдовуватися на сторінках газети «Прапор юності». Нищівного удару по роману завдав перший секретар Дніпропетровського обкому компартії О. Вагченко, якому здалося, що головний герой твору Володька Лобода був його віддзеркаленням, адже можна було навести паралелі між ними (наприклад, партфункціонер здав свого батька у будинок перестарілих, як і літературний персонаж), та й у романі йшлося про Зачіплянку, що справді була в Новомосковському районі. Тому мав рацію Гр. Тютюнник у листі до О. Гончара: «Орлиний, соколиний роман Ви написали, роман-набат! О, як засичить ота наша ретроградна гидь, упізнавши сама себе» [11, с. 111]. Найпарадоксальніше те, що Гончарів персонаж не мав безпосереднього прототипу, він був збірним типом «потворної, кмітливої і небезпечної постані чиновника», яка стала «закономірним породженням», «гірким символом епохи» Л. Брежнєва [1, с. 43, 44]: «ідеалами так і сипле», «свій хлопець» серед зачіплянців, «сучасний сірий-сірий Герострат, пігмей із бульдозером чи вибухівкою». Прямолінійний наївний мімізис, що приводив до ототожнення художньої дійсності та реалій довкілля, переходив у вульгарну площину, що характерне для рецепції читача, вихованого на нормативах «соцреалізму». Почуваючись ображеним, О. Вагченко завдяки підтримці Л. Брежнєва, вдався до помсти, використав можливості пленуму ЦК КПУ, приголомшивши навіть П. Шелеста, застосував грубу підміну понять, коли вдався до вердиктів, апелюючи до поширеної репресивної фразеології, мовляв, О. Гончар «відірвався від життя» і в душі «буржуазної пропаганди» намагається «очорнити нашу радянську дійсність». Дарма, що виступ дніпропетровського посадовця, якому приписують започаткування популярності «Собору» (Г. Штонь), до якої він був найменше причетний, лише вимагав заборони цього твору, ніде не друкувався, він мав негативний резонанс не лише для О. Гончара. Розпочалася «антисоборна» кампанія, «диригент» якої «був захований за щільними кабінетними дверима», «у багатьох газетах з'явилися „відгуки читачів“, сотворені й фабриковані у кабінетних ущелинах, які видавалися за „голос народу“» на кшталт так званої рецензії кранівника «Я бачу життя не таким» Г. Діхтяренка, насправді написаної партійними ідеологами [4, с. 61, 63, 67]. Це був непоодиноким випадок не просто кон'юнктурної критики, а радше її незграбної імітації з чужого офіційного голосу, що захарстила рецептивний простір. Серед таких публікацій траплялися й анонімні. Принаймні, у газеті «Радянська

Україна» з'явилася замовна «рецензія» двох авторів, які, маскуючись псевдонімами М. Юрчука та Ф. Лебеденка, силкувалися довести, що «не можна вважати роман „Собор“ кроком вперед у творчості О. Гончара», бо він, мовляв, «погрішив проти істини», зображаючи невігласа і кар'єриста Володьку Лободу, який репрезентував типового партфункціонера, що «багато місця у „Соборі“ приділено козаччині»; авторів навіть закидали, що він нібито «не завжди панував над матеріалом, підпорядковуючи життєві враження суворої дисципліні художньої типізації, на цей раз не зумів <...> відібрати найголовнішого, а перетворив роман в арену дискусій і суперечок з приводу несумісних за своїм масштабом і значимістю явищ»; знаходили в його творі «поспішні сентенції» і «похмурий колорит», вимагали від нього «по-партійному оцінити свій твір» («Радянська Україна», 26.04.1968). Саме ця, безперечно, замовна публікація спричинила невідкладні партійні збори СПУ 29 квітня 1968 р. із приводу «Собору» й літературної ситуації тих літ. Вони були спеціально організовані компартією, про що засвідчила присутність на них новообраного секретаря ЦК КПУ Ф. Овчаренка, який виголосив доповідь «Про підсумки квітневого (1968) Пленуму ЦК КПРС». Його погромницький виступ підтримали й інші «достойники» (П. Тронько, О. Ботвин, М. Харченко). Учасники обговорення розмежувалися на дві протилежні сторони: частина опонентів (Д. Павличко, Пугач та ін.) схвалювала роман О. Гончара й осуджувала фальшиву, кон'юнктурну критику на кшталт анонімів і аналогічних вульгарних критиків, інші ж (О. Корнійчук, А. Хорунжий, В. Козаченко та ін.) ревно виконували роль слухняного, заповіданого В. Леніним «гвинтика і коліщатка загальнопролетарської справи». Розмова поки що зводилася до нав'язаної офіційними колами тези немовби надмірного захвалювання «ідейно порочного» твору та вимог до його автора зробити «іншу редакцію», яка їх би задовольняла. Л. Новиченко намагався згладити загострену полеміку, використовуючи апеляцію до стороннього, до публікації в пражівському журналі «Дукля» статті «Собор без ризигування» Є. Сверстюка, що, мовляв, суперечить «основним принципам соціалістичної ідеології» [4, с. 112–120]. Аналогічне розмежування думок спостерігалося під час звітно-виборних партійних зборів СПУ наприкінці 1968 р., коли виповнений нігілістичного, ортодоксального пафосу щодо роману виступ К. Басенка знайшов нечисленних прихильників (наприклад, Ол. Полторацький, А. Хорунжий), натомість інші письменники (Ю. Бездик, Д. Павличко, Любов Забашта, А. Іщук та ін.) не поділяли його агресивної тональності та «партійної принциповості».

«Опоненти» роману «Собор» не були оригінальними, мислили штампами «соцреалізму», що найповніше розкрилося в статті «Реалізм і почуття історії» М. Шамоти, який вів боротьбу з українською літературою. Він повторював кліше офіційної рецепції, мовляв, про «творчу невдачу» О. Гончара, тому «гнів до руйнівників, до невігласів» «заслонив від письменника й те, чого не можна було не побачити: колосальну роботу

державних, партійних, громадських організацій по збереженню, реставрації і вивченню справжніх пам'яток історії». Академіку ввижалося, ніби в «романі неправдоподібно перебільшені сили і вплив усіляких бракон'єрів», він навіть замислювався «яку публіку зацікавлять сьогодні в художньому творі будь-які „викриття” і „критика” без людинознавчого аналізу» [12], що насправді домінував у «Соборі». Романом зацікавилися і московські ідеологи. Заступник головного редактора журналу «Дружба народів» В. Гришаєв, який прихильно ставився до О. Гончара, мав намір надрукувати «Собор» у російському перекладі на сторінках часопису, тому мусив виправдовувати автора і його твір перед першим заступником Голови Ради Міністрів СРСР Д. Полянським і навіть Л. Брежнєвим, доводити, за тогочасною риторикою, що в романі відсутній «націоналізм, наклепи на партію, радянську владу, конкретних людей» [4, с. 211–216].

Якщо редактор періодичного видання, в якому друкувався фаховий аналіз роману, спробував протистояти безцеремонному втручанню владних чиновників, його позбавляли роботи, як принаймні П. Гандзюру (газета «Друг читача»), П. Мисника (журнал «Українська мова і література в школі») та ін. С. Широкова, враженого художніми якостями, специфікою твору – «Неначе греблю прорвало – так ринула оповідь. Тіснява думок, образів, картин...» (Зоря, 8.03.1968 р.) – було виключено з партії за емоційний і водночас об'єктивний відгук на «Собор» О. Гончара. Однак першою жертвою «політики партії в галузі художньої літератури» стала Маргарита Малиновська, яку звільнили з роботи. Аналогічні репресивні заходи панівна система застосувала й до інших критиків, журналістів, учителів, особливо на Дніпропетровщині [4, с. 76].

Третє видання мав здійснити «Радянський письменник», але воно опинилося під «арештом». Твір у перекладі російською мовою з'явився фрагментарно («Розповідь сталевара») у газеті «Правда» (21.01.1966 р.), окремі глави друкувалися в «Літературній газеті». Про роман не було згадано ні в УРЕ (1979), ні УРЕС (1986).

Попри вилучення роману з обігу та низки «профілактичних» заходів і спроб дискредитації роману, що здійснювала влада, він набув великої популярності, про що свідчать листи вдячності, співчуття, підтримки багатьох читачів, адресованих письменнику [4, с. 78–84, 103–108, 159–166, 176–182, 214–224], адже «„Собор” пробудив Україну» [3, с. 20].

Партфункціонери робили все можливе, аби роман опинився в ситуації «відсутньої присутності», а самого письменника усунути з посади голови СПУ. У доповіді на пленумі Спілки про цей твір згадав Л. Новиченко (1969), але на V з'їзді письменників України, що відбувся 1970 р., П. Загребельний («Нові обрії української радянської прози») просто «забув» про його існування.

У цей самий час з'явилася «Літературная газета», присвячена п'ятдесятиріччю від дня народження прозаїка – із виваженою статтею «У повній силі зросту» М. Бажана, відбувся вечір пошанування ювілянта.

Такі заходи не зняли нервової напруги в літературному й суспільному оточенні, супроводжуваної багатьма напівнатяками, тому вона потребувала розрядки. Низка позитивних статей Є. Кирилюка, Л. Коваленка, Ю. Мартича, М. Шумила, С. Шаховського, О. Бабишкіна, Маргарити Малиновської та ін., що з'явилася в періодиці, перешкоджала компартії відкрито розправитися з письменником і його романом, в якому було порушено питання про захист визначальних онтологічних цінностей. Тому «Собор» не можливо було витиснути з історії літератури, куди він поволі повертався вже після IX з'їзду письменників України (1986). Наступного року роман у перекладі російською з'явився в «Роман-газеті», отримав захоплені відгуки Ю. Бондарева, Н. Гілевича, У. Умарбекова та ін. «Собор» мав широкий розголос у Польщі (К. Трухановський, С. Козак, Я. Івашкевич), Німеччині (П. Кірхнер), Болгарії (Пенка Кинева), Китаї (Тан Менъжень, Цян Мейї), Індії (Н. Мухаммад Шеріф), Словаччині (Магда Слухова), був перекладений англійською мовою (Ю. Ткач, Л. Рудницький). І тут панівна система не могла нічого вдіяти...

Спростовуючи міркування, позбавлені історичного чуття, нібито твори «Собор», як і «Прапорносці», – «речі морально застарілі», Л. Рудницький мав рацію, що такі припущення – безпідставні [3, с. 267–268]. Роман «Собор» не тільки відтворює духовну атмосферу 1960-х рр. у яскравій художній формі, а й розкриває проблему, актуальну для всіх віків, уражених тенденціями дегуманізації, небезпечними за своїми наслідками, про що на початку ХХІ ст. навіть не йдеться. На превеликий жаль. Утрата гуманістичних цінностей загрожує виродженню людини. О. Гончар, дотримуючись принципів аристотелівського мімезису й життєвої достовірності, одним із перших у ті роки, охоплені деструктивними віяннями комуністичної системи, порушив питання історичної тягlosti, тому, вдаючись до інтермедіальних прийомів, перекодував знакову систему Свято-Троїцького собору в роман, викликавши занепокоєння серед партфункціонерів, які репресували епічний твір, убачаючи в ньому небезпеку для панівного режиму. Локальний топос сакрального значення набув загальнонаціонального й загальнолюдського сенсу в романному відтворенні.

Література

1. Вервес Г. Д. Роман-застереження «Собор» / Г. Д. Вервес // Слово і Час. – 1990. – № 4.
2. Гринько Д. Щира розмова з сучасником / Дмитро Гринько // Сільські вісті. – 1968. – 7 лют.
3. Коваль В. Ніч без Олеся Гончара: Прощальні етюди / Віталій Коваль. – К. : Щек і Хорив, 2005. – 310 с.
4. Коваль В. «Собор» і навколо собору / Віталій Коваль – К. : Молодь, 1989. – 272 с.
5. Луцій О. Собори душ людських / Олесь Луцій // Літературна Україна. – 1968. – 29 берез.
6. Малиновська М. Життя в романі / Маргарита Малиновська // Літературна Україна. – 1968. – 19 січн.

7. Новиченко Л. В рабочемпоселке над Днепром / Леонид Новиченко, Семен Шаховский // Литературная газета. – 1968. – 20 март.
8. Погрібний А. Олесь Гончар: Нарис творчості / Анатолій Погрібний. – К. : Дніпро, 1987. – 248 с.
9. П'янов В. Світлотіні часу / Володимир П'янов // Робітничка газета. – 1968. – 22 лют.
10. Сивокінь Г. Літературні відкриття і творчі шукання / Григорій Сивокінь // Літературна Україна. – 1968. – 2 лют.
11. Слово про Олесь Гончара: Нариси, статті, листи, есе, дослідження / [упоряд. В. К. Коваль]. – К. : Радянський письменник, 1988. – 647 с.
12. Шамота М. Реалізм і почуття історії / Микола Шамота // Радянська Україна. – 1968. – 16 трав.

Yurii Kovaliv

DNIPROPETROVSK COLLISIONS IN THE NOVEL «CATHEDRAL» («SOBOR») BY OLES HONCHAR AT THE TIME OF DEHUMANIZATION

The article highlights the dramatic events of the history of Ukrainian literature in the 1960s, related to the novel «Sobor» by O. Honchar, who appeared to be in the epicenter of not only

literary but also social life. The writer, observing the principles of Aristotelian mimesis, using his idiostyle inherent in the possibilities of poetic realism, reaching vital credibility, revealed in his work the painful problems of human and national life which was traumatized by dehumanization.

In the foundation of his metanarrative with unpretentious plot lines, the author put intermedial intrigue of the Holy Trinity Cathedral, recoded from the architectural «language» to the artistic and verbal, being placed in the epicenter of the novel, therefore around the cult structure, transformed into a metaphor of spirituality, the compositional climax and characters settings, endowed with features of wise and vicious men are defined. The novel «Sobor» has not only a purely textual significance, but also an out-of-the-texture, therefore, it has been an inspirational outburst of controversy, which, unfortunately, did not become a conflict of interpretations, because the party nomenclature intervened in order to substitute concepts or discredit the work itself and finally the author was repressed. However, its competition with the novel «Sobor» proved to be in vain in the historical perspective.

Key words: cathedral, temple image, spirituality, dehumanization, sign, polemics.

Надійшла до редакції 03.02.2018 р.

УДК 821.161.2:398

Наталія Логвіненко

ФОЛЬКЛОРНІ ДЖЕРЕЛА ТВОРЧОСТІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Українські письменники завжди знаходили в народно-поетичному мистецтві джерела глибокого пізнання навколишньої дійсності, художнього і філософського осмислення загальнолюдських проблем. Олесь Гончар був глибоким знавцем фольклору і не уявляв високохудожнього мистецтва без творчого освоєння народно-поетичних скарбів кожним із митців.

Стаття присвячена з'ясуванню фольклорних джерел творчості письменника на уроках української літератури у 8 класі, що передбачає застосування частково-пошукового методу у процесі самостійної роботи учнів, формування їхніх гуманістичних поглядів.

Ключові слова: Олесь Гончар, «Фантазія місячної ночі», народна пісня, легенда, образ-символ, метод текстового дослідження, повільне читання.

У програмі «Українська література» наголошується, що в контексті світових процесів глобалізації, в індивідуальному національному самоусвідомленні, самозбереженні й самоствердженні значення української літератури незаперечно й важливе, бо вона є «потужним носієм ідентичності нації, її генетичного коду». Як відомо, важливу роль у цьому процесі відіграють твори фольклору, що сприяють реалізації можливостей збе-

регти родовідне коріння, історичну пам'ять нації, оскільки є, за Б. І. Степанишиним, утіленням національної сутності нашого народу, його колосального багатства. Крім того, сучасна вітчизняна філологія незаперечно визнає український фольклор як багатий «статутний капітал» нашого письменства різних періодів, як основу всієї української культури і мистецтва. Доведено, що висвітлення взаємодії цих двох художніх систем дає змогу краще зрозуміти історичні шляхи розвитку українського художнього слова, рух літературного процесу, увиразнити специфіку образного мислення численних митців. Що і ставить у низку **актуальних** проблему з'ясування фольклорних джерел творчості майстрів художнього слова на уроках української літератури.

З огляду на це визначили **мету** статті – висвітлення методики з'ясування фольклорних джерел творчості Олесь Гончара – воістину національного письменника, який умів в океані рідної мови знайти слова, що несли в собі код нації. Він зазначав: «Талант виростає з нації, як та квітка зі стебла, тому відірвати свою долю від долі нації – означає загинути».

На жаль, творчий доробок Олесь Гончара у шкільних програмах представлений лише кількома новелами,